

УМУМИЙ ЎРТА-ТАЪЛИМ МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ КЎНИКМАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ҲОЗИРГИ ДАВР ТАЛАБИ

Акбар Номозович Расулов

Чирчиқ давлат педагогика университети “Мактаб менежменти” кафедраси
мудири

Нафосат Хасан қизи Абдуҳакимова

Гулрух Баходир қизи Вафоева

Лайло Шавкат қизи Бегматова

Мафтуна Фикрат қизи Фарходова

Чирчиқ давлат педагогика университети талабалари

АННОТАЦИЯ

Мақолада Иқтисодий билимларни шакллантириш ўқувчиларда ўзаро иқтисодий кўникмалар ва унга эришиш йўл-йўриқлари тўғрисида фикр юритилиб, тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: Иқтисодиёт, бозор муносабатлари, иқтисодий фаолият, оилавий тадбиркорлик, моддий ва маънавий эҳтиёжлар, саломлашиш маданияти, умуминсоний қадриятлар, ташаббускорлик, тадбиркорлик, лидерлик, креативлик, меҳнат тақсимоти, оила бюджети, иқтисодий ижтимоийлашув, интеграция, кундалик харажатлар.

ABSTRACT

In the article, the formation of economic knowledge among students is discussed and recommendations are given.

Keywords: Economy, social interaction, economic activity, family entrepreneurship, material and spiritual needs, culture of greeting, universal values, initiative, entrepreneurship, leadership, creativity, division of labor, family budget, economic socialization, integration, daily stress.

КИРИШ

Мамлакатимизда бугунги кунда бозор муносабатлари шароитида тадбиркорлик субъектлари, аҳоли, шунингдек, ёшларнинг муваффақиятли фаолият кўрсатишларини таъминлаш борасида кенг кўламли чора-тадбирлар режаси ишлаб

чиқилган бўлиб, улар жамиятимизда юзага келиши мумкин бўлган барча ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг олдини олишга ёрдам беради.

Иқтисодий фаолият бу кишилик жамиятининг энг муҳим таркибий қисми ҳамда асосий шартларидан бири сифатида қаралади. Замонавий шароитларда эса, ижтимоий субъектлар томонидан бозор, ишлаб чиқаришнинг зарур механизми ҳамда асоси ҳисобланган иқтисодий фаолият кўникмаларини пухта ўзлаштиришни талаб қилади. Бироқ, иқтисодий фаолият ҳамда унинг таркибида иқтисодий муносабатларни ташкил этиш ўзига хос мураккаб жараён ҳисобланади. Унда маълум бир жиҳатларга асосий эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Иқтисодий муносабатларни ташкил этишда асосий эътибор қаратилиши зарур бўлган устувор жиҳатлардан бири ишлаб чиқариш жараёнини тўғри йўлга қўйиш, хом-ашёни етиштириш, маҳсулот ишлаб чиқариш, уни сотиш ҳамда моддий маблағни яратишда маънавий-ахлоқий мезонларга амал қилиш ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛГИЯ

Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг ёш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, уларни иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган педагогик фаолият ижтимоий-иқтисодий ёки ишлаб чиқариш муносабатлари жараёнини қамраб олиши керак. Иқтисодий муносабатлар кенг қамровли мураккаб тушунча бўлиб, иқтисодий муносабатлар деганда оиладаги меҳнат тақсимоли, ўқувчиларнинг ижтимоий-фойдали меҳнат жараёнидаги иштироки асосида моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилувчи муносабатлар тушунилади.

“Иқтисодий билим асослари” фани умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантиришда катта тарбиявий имкониятга эга. Бу жараёнда ўқувчилар томонидан иқтисодий билим асосларини тизимли ўзлаштиришга эришади, иқтисодий билимлари мустаҳкамланади. Мазкур шароитда амалий иқтисодий фаолиятни кенг кўламда ташкил этиш имкониятининг мавжудлиги кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш, маҳсулот ишлаб чиқариш ва унинг реализациясини таъминлаш орқали ўсмир-ўқувчиларда иқтисодий компетентлик сифатларини ривожлантириш учун шароит яратади.

Иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларининг ривожланганлиги деганда умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг иқтисодий билимдонлик, оилавий тадбиркорлик фаолияти ёки мактаб бизнес лойиҳаларида фаол иштирок этиши,

меҳнат ва ишлаб чиқариш кўникмаларига, шунингдек, иқтисодий компетентлик сифатлари, яъни аниқ мақсад ва ҳаракат режасига эгаллиги, ташаббускорлик, тадбиркорлик, лидерлик, креативлик, иқтисодий масалаларда вазиятни тўғри баҳолай олиш, турли иқтисодий вазиятларда оқилона қарор қабул қилиш, рақобатга бардошлилик, муваффақиятсизликлар олдида тушкунликка тушмаслик, таваккал қилишга тайёрлик кабиларга эгаллиги тушунилади.

“Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишда умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантиришда таълим муассасасининг оила билан ҳамкорлиги алоҳида аҳамиятга эга ҳисобланади. Ушбу жараёнда катта ёшли оила аъзоларининг иқтисодий билимларига таянилади. Уларнинг иқтисодий билимларидан фойдаланиш қуйидаги методлар ёрдамида амалга оширилади:

- ✓ намуна кўрсатиш;
- ✓ тушунтириш;
- ✓ савол-жавоб;
- ✓ кўрсатиш;
- ✓ намоёниш этиш;
- ✓ амалий жиҳатдан ўргатиш;
- ✓ йўл-йўриқ кўрсатиш;
- ✓ маслаҳат бериш;
- ✓ топшириқлар бериш;
- ✓ танбەҳ бериш;
- ✓ рағбатлантириш;
- ✓ назорат қилиш;
- ✓ баҳолаш каби методлар ёрдамида амалга оширилади.

Катта ёшли оила аъзоларининг иқтисодий билимларидан фойдаланиш асосида ўқувчилар:

1) оила хўжалиги яъни томорқада ўстириладиган кўчатларни парваришлаш, етиштириладиган мева ва сабзавотларни ўз вақтида нес-нобуд қилмай йиғиб-териб олиш, ёрдамчи хўжаликни ташкил этиш ва уй ҳайвонларини парваришлаш, уларнинг маҳсулдорлигини оширишни ташкил қилиш;

2) оилада меҳнат тақсимотини тўғри йўлга қўйиш;

3) оила бюджетини шакллантириш ва ривожлантириш;

4) маиший ва коммунал хизматлар учун тўловларни ўз вақтида амалга ошириш;

5) кундалик харажатлар учун мўлжалланган пул

маблағларини тўғри тақсимлаш;

6) улардан фойдаланилмайдиган фаслларда озиқ-овқат маҳсулотлари, шунингдек, мавсумий кийим-кечак ва пойабзалларни сақлаш;

7) уй-жой, керакли бино ва иншоотларни мақсадли куриш, уларни жорий ва капитал таъмирлаш;

8) уй (ошхона) жиҳозлари ҳамда буюмларининг яроқлилигини таъминлаш;

9) иш ва ўқув қуролларига ижобий муносабатда бўлиш;

10) харид қилинган маҳсулотларнинг сифати ва яроқлилигини баҳолаш;

11) савдо-сотик ва бозор муносабатларини ташкил этиш;

12) муайян касб-ҳунар бўйича билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш имкониятига эга бўлади.

“Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишда умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантириш ўз моҳиятига кўра ташхис, мослашиш, амалий-фаолиятли, назорат-баҳолаш ҳамда рефлексив босқичларда кечади.

Босқичларда муайян педагогик вазифалар ҳал қилинади.

1) ташхис босқичида - анкета сўрови, суҳбат, кузатиш ёрдамида ўқувчилар томонидан иқтисодий муносабатларнинг ижтимоий, индивидуал аҳамиятининг баҳоланиши, иқтисодий билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришга бўлган қизиқиш ва эҳтиёжлар мавжудлигини аниқлаш ишлари амалга оширилади;

2) мослаштириш босқичида - амалий топшириқлар ва дидактик ўйин (кроссворд, анаграмма, ребус)лардан фойдаланган ҳолда, ўқувчилар онгига назарий иқтисодий билимларни сингдириш орқали уларни амалий иқтисодий фаолият жараёнига тайёрланади;

3) амалий-фаолиятли босқич - ролли ва ишбилармонлик характерида эга бўлган ўйинларни яратиш, ўқувчиларни оилавий тадбиркорлик фаолиятидаги иштирокини ўрганиш, ўсмирларда интерфаол методларга асосланган топшириқлар ёрдамида иқтисодий фаолиятни ташкил этиш кўникма, малакаларини шакллантириш;

4) назорат ва баҳолаш босқичида эса – ижодий ва амалий натижаларга кўра ўқувчилар томонидан иқтисодий билимларни амалда қўллашга доир билим, кўникма ва малакаларнинг ривожланганлик даражасини баҳолаш амалга оширилади;

5) рефлексив босқич - ўқувчиларда иқтисодий муносабатларга тайёрлик даражасини мустақил баҳолаш

малакаларини ривожлантириш, улар томонидан рефлексив баҳолашнинг изчил йўлга қўйилишига эришишга йўналтирилганлиги билан аҳамиятлидир.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, умумий ўрта таълим мактабларида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишда ҳамда у асосида ўқувчиларининг иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантиришда иқтисодий ижтимоийлашув, интеграция, тарбиявий омиллар бирлиги, жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжига мослик, меҳнат муносабати билан боғлиқлик, шахснинг эҳтиёж ва имкониятлари бирлиги, индивидуал хусусиятларни инобатга олиш, табақавий ёндашиш, жамоа имкониятининг устуворлиги, ўйин характериға эгалик каби тамойиллар устуворлик касб этади.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PF-5712-sonli farmoni.
2. Usarov J.E. O‘quvchilarning malakasini shakllantirish Ta’lim samaradorligini oshirish omili sifatida // Nazariy va amaliy fan. - 2017. - T. 53. - №. 9. - S. 79-82.
3. Rasulov.A.N. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida zamonaviy ta'lim klasteri sharoitida iqtisodiyot bilim asoslari fani o'qitishning zarurligi // Xalq ta'limi - 2022 2-son 10-12.
4. Rasulov.A.N. Zamonaviy ta'lim klasteri sharoitida iqtisodiy bilim asoslari fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish // Mug'allim hem uzliksiz bilimlendiriu - № 2/1 - 2022 yil.
5. Rasulov.A.N. Ta'lim klasteri sharoitida "Iqtisodiy bilim asoslari" fanini o'qitishning tashkiliy sharoitlari // Mug'allim hem uzliksiz bilimlendiriu - № 6/2 2022 50-55.
6. Rasulov.A.N. Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri sharoitida "Iqtisodiy bilim asoslari" fanini o'qitishning tashkiliy va pedagogik sharoitlari // Academic Research in Educational Sciences - Volume 3 | Issue 12 | 2022 76-79.
7. Шодмонов Ш., Алимов Р., Жўраев Т., Иқтисодиёт назарияси, Т., 2002; № 9. С.156-158.

